

ІНВЕРСИВНІ ПРОЦЕСИ У ПОСТУПІ ВІДКРИТИХ СИСТЕМ: МОВА, МІФ, КУЛЬТУРА

Колесник О.С.,

Київський університет імені Бориса Грінченка

У статті під кутом зору лінгвокультурології, лінгвосеміотики та універсології розглядається інверсія як динамічний процес переструктурування та зміни налаштувань відкритих систем, унаслідок чого відбуваються зміни в інтерпретації та омовленні дійсності, практичній перетворювальній діяльності та культуротворенні. Інверсія розуміється як трансформація, що віддзеркалює стани семіосфери — енергоінформаційного поля лінгвоспільнот, людства загалом. Базовою інверсією визначається циклічна міграція міфологічного простору в межах картин світу лінгвоспільнот. Вербалізовані інверсії контрарного типу та інверсії перепрофілювання аналізуються з використанням універсологічної системно-ієрархічної моделі, з урахуванням семантичного та функціонального критеріїв.

Ключові слова: інверсія, система, профіль, альтернативний світ, міфологічний простір.

В статье с позиций лингвокультурологии, лингвосемiotics и универсологии рассматривается инверсия как динамический процесс переструктурирования и изменения настроек открытых систем, порождающий изменения в интерпретации и речевой репрезентации реальности, практической творческой деятельности, формировании культуры. Инверсия понимается как трансформация, отражающая состояния семиосферы — энергоинформационного поля лингвообщества, человечества в целом. Базовой инверсией является циклическая миграция мифологического пространства в пределах картин мира лингвообществ. Вербализованные инверсии контрарного типа и инверсии перепрофилирования анализируются с использованием универсологической системно-иерархической модели, с учетом семантического и функционального критериев.

Ключевые слова: инверсия, система, профиль, альтернативный мир, мифологическое пространство.

Inversion is treated off as open systems' dynamic restructuring or "tuning". The said process that triggers shifts in interpreting and verbal representing of the world, as well as in creative activities and forming cultural patterns is considered from the standpoint of linguo-cultural studies, linguo-semiotics and interdisciplinary universalia studies. Therefore inversion is regarded as a transformation which reflects various modes of semio-sphere, the latter being identified as an energy-informational field. Mythic space's cyclic migrations within the framework of conceptual worldviews are approached as the basic type of inversions. Verbalized "contrary" and "reprofiling" inversions are tackled via the systemic-hierarchical universalia model while semantic and functional criteria are also employed in the analysis.

Key words: inversion, system, profile, alternative world, mythic space.

Тенденції до міждисциплінарності та акцент на антропоцентризмі мовознавчих студій останніх років [10; 13] з огляду на динамічні зрушення і глобалістичні процеси у світі (у поєднанні з діалектичним поглядом до традиційних витоків етнічних культур) спричиняють як переосмислення власне принципу антропоцентризму [7], так і пошук універсальних механізмів системних взаємодій [5], що проявляються у мовно-мовленнєвій взаємодії людей і людських колективів, інтерпретаційній та культуротворчій діяльності [8]. У цьому контексті актуальним є розгляд феномена інверсії у широкому сенсі. Основними причинами інверсій є надмірний рівень ентропії різнорівневих невірноважених систем та їх

адаптивні метаморфози, підпорядковані універсальним закономірностям буття [1; 3; 12]. Аналіз інверсій враховує міфологічний принцип «як згори, так і знизу», що дає змогу виділити подібні риси у процесах перекомбінації складників систем різного рівня та природи, котрі розглядаються з позицій різних галузей наукового знання.

Вказане явище спостерігається у різних сферах буття та входить до «оперативної зони» людини у практичній, інтерпретаційній і дослідницькій діяльності, що дає змогу запропонувати його універсологічну інтерпретацію. Увага до міфу зумовлена підходом до нього як до вербалізованого кластеру інтерпретаційних аксіом, крізь призму яких відбувається концептуалізація світу.

У контексті теорії міфологічно орієнтованого семіозису міфологічний простір (МП) розглядається як вербально втілений контейнер ірраціональних базових операторів, які визначають траєкторії атракторів інтерпретації та діапазон варіативності буття й діяльності людини й лінгвоспільнот як творців і носіїв певних культур і картин світу (КС) [6].

Загалом на нанорівні буття інверсія характеризує неврівноважений стан речовини, у якому вищі рівні енергії її часток-складників (атомів, молекул) містять різну кількість компонентів. Стосовно мікрорівня інверсією називають хромосомну мутацію (інвертується сегмент між двома розривами хромосоми, що не призводить до втрати генетичного матеріалу), яка розглядається як варіант норми і може інтерпретуватись як адаптивна властивість білкового тіла — носія і провідника енергії / інформації, що певним чином реагує на динаміку змін оточуючого середовища та соціальних (синергетичних) взаємодій. На рівні скриптів (катарівень) інверсивний механізм задіяний у фізичних процесах типу зміни напрямку руху вентиляційного струменя шахти. На макрорівні відзначається інверсія геомагнітного поля планети, а саме: зміна полярності (напрямку) магнітного поля Землі, зумовлена порушенням режиму переміщення речовини в її ядрі.

В астрофізичних масштабах (на мегарівні буття) інверсія проявляється як просторова переорієнтація астрофізичних об'єктів. Так, Сонце (разом із Сонячною системою) рухається навколо центру Чумацького Шляху за варіативною орбітою (колоподібною лише в нульовому наближенні), при цьому радіальні та вертикальні коливання призводять до періодичного перетину Сонячної системою площини симетрії галактики [12, 26–48].

З позицій логіки та семіотики інверсія (*латин. inversio* — перевертання, перестановка) постає як переорієнтація смислу, заміна одного смислу на протилежний. У квантовій механіці інверсія є трансформацією простору (у математиці розуміється як відображення, а в геометрії — як трансформ евклідової площини або простору). Традиційно у мовознавстві інверсія розглядається як властивість синтаксичних конструкцій та основа стилістичних прийомів. Ілюстрацією інверсії в знакових системах є також діахронічне переосмислення семантики мовних одиниць та розвиток протилежних значень або конотацій, наприклад: да. *prættig* (зах.-сакс.), *pretti* (кент.), **prettig* (мерс.) «хитрий, вправний, підступний» → са. (біля 1400) «чоловічий, звияжний» → «привабливий, гарно зроблений» → «гарний» → (сер. XV ст.) «помірно красивий» [15].

Зауважимо, що мовно-семіотичні трансформації певним чином корелюють з нано- та

мікрорівнями інформаційних взаємодій. Так, «інверсія наповнення (населення)» як характеристика енергетичних рівнів часток виявляється необхідною умовою генерації та посилення електромагнітних коливань в усіх пристроях квантової електроніки [12, 28; 2]. Відповідно з урахуванням польової природи семіосфери та механізму квантування смислів як основи вербально опосередкованих інформаційних взаємодій ми говоримо про інверсію як універсальний патерн функціонування мовного коду й генерованих за його допомогою варіантів світів.

У плані культурно-історичних трансформацій, що впливають на формування й розвиток етноспецифічних образів (картин) світу, відзначимо циклічні зміни в їх структурації, пов'язані з міграцією МП як контейнера базових аксіоматичних інтерпретантів, що становлять «призму інтерпретації» у моделюванні варіантів світу (мовних і концептуальних КС), від ядра КС до периферії та навпаки у різні історичні періоди.

Універсальність міфо-вербального детермінізму різноманітних людських практик (інтерпретаційних, поведінкових, комунікативних тощо) також пов'язана з механізмом інверсії. За К. Леві-Стросом, моделі соціальних відносин є ізоморфними стосовно інших видів людської діяльності, зокрема семіотично-номінативної, що є проявом дії спільних, однак прихованих законів: «в іншому плані існуючої дійсності явища спорідненості виявляються явищами того ж типу, що й мовні» [9, 40]. При виведенні «закону групи», який загалом відповідає логіці антропоцентричної концептуалізації та категоризації світу, пропонується здійснювати груповані перестановки у послідовностях інформаційних блоків, що відображають набір варіантів системних взаємодій. Відповідно будь-який міф як сукупність своїх варіантів представляється у вигляді канонічного співвідношення:

$$F_x(a):F_y(b) = F_x(b):F_{a-1}(y),$$

в якому компоненти a і b , а також відповідні функції x та y задаються одночасно, а еквівалентність між двома ситуаціями за їх участю визначається інверсією членів та їх відносин, за умови можливості заміни компонента на протилежний (a та $a-1$) та одночасної інверсії між значенням функції та значенням аргументу (y та a). Такий підхід узгоджується із постулатом Ч. Пірса стосовно необхідності двох знаків (власне мовного знака та концептуалізованого знака-інтерпретанти) для породження значення і відповідного смислу [11, 18]. Наведена формула має сенс у контексті підходу до феноменів буття як контейнерів контрарних ознак (осмислюваних у термінах концептуальних оксиморонів) [6, 340–349], що діалектично поєднуються в їх онтології та функціонуванні. У широкому розумінні актантні міфо-

логічної реальності (специфічно вербалізовані референти, що співвідносяться з концептами-міфологемами) є знаками-інтерпретантами, на основі котрих відбувається обробка вхідної інформації та формування нового досвіду. Так, суб'єкт *a*, представлений концептом КОРОЛЬ/ВОЛОДАР, що відзначається сукупністю прототипних функцій *x*, у контексті міфологічної КС так співвідноситься з суб'єктом *b* (МІФІЧНОЮ ІСТОТОЮ або БОЖЕСТВОМ), що має набір прототипових функцій *y*, як перенесена до антропоцентричної сфери (певний сегмент хронотопу) МІФІЧНА ІСТОТА (МІ), котра унаслідок незвичайності власних онтологічних ознак здатна виконувати комплекс функцій *x*, що співвідноситься з вихідним набором прототипових функцій, певна кількість яких виявляється «профільованою» унаслідок взаємодії (реальної або пропозиційно представленої) з суб'єктом *a* (*a*-1). При цьому $F_{a-1}(y)$ є наслідком реалізації перших трьох компонентів, між якими наявні причинно-наслідкові, волітивні, асоціативні зв'язки, а комплекс прототипових ознак суб'єкта *b* є своєрідним каналом (aperture), за яким відбувається інверсія змісту концепту-міфологеми. Така інверсійна взаємодія можлива при реалізації універсальних моделей взаємодії міфічного та реального, що описуються як проривна, перехресна і трансформаційна функції [17; 6, 65–66, 129–130].

Оскільки МП як інформаційне утворення присутній у КС різних історичних лінгвоспільнот, він циклічно рухається від ядра до периферії залежно від специфіки його кореляції з іншими компонентами картини світу (релігійним, науковим, політичним). В ізоморфній послідовності змін культурних типів (принаймні у межах історично відомої нам цивілізаційної формації) можна виділити базову інверсивну трихотомію (у платонівському розумінні тріади як закономірності розвитку макро- та мікросвітів) [12, 14], за якою відбувається поступ людства і культур етносів:

$$x \rightarrow [\text{МІФ} \rightarrow \text{НЕ-МІФ} \rightarrow \text{МІФ}] \rightarrow \infty.$$

Незважаючи на контрарність діад, які є складовими елементами моделі, вона, тим не менш, відображає холистичний характер світу — у сенсі «єдності й боротьби протилежностей» (полярні системи тяжіють одна до одної внаслідок певної подібності та компенсують одна одній недостатній досвід розвитку) або з огляду на міфологічний принцип «як згори, так і знизу», що імплікує ізоморфізм структурної організації різних планів буття й відносність перспективи його бачення й інтерпретації. Якщо між опоземами виникає певний резонанс, це призводить до органічної зміни культурної формації, вироблення концепції, створення альтернативного світу мовними засобами тощо шляхом перетворення певного недоказового твердження на основу раціоналіс-

тичної моделі. Іншими словами, відбувається інверсія концептуальної домінанти, унаслідок чого певний інформаційний квант (вторинний міф) набуває характеру конфігуративної аксіоми. З іншого боку, інформаційний блок, який є результатом науково-пошукової діяльності, може перетворитись на об'єкт віри / підґрунтя культу тощо. Про подібний резонанс можна вести мову, зокрема, при збігу/зближенні семіотичних кодів, які втілюють образ світу. У разі виникнення дисонансу (пор. твердження Г.Г. Слишкіна про когнітивний дисонанс, семантичний підвид котрого проявляється у помилковій інтерпретації мовного знака [13, 38–42]) між опозитарними елементами розвивається конфлікт відносин. Це проявляється, наприклад, в оцінюванні певних текстів як «ересі» або «міфу» (у сенсі фіктивності, неістинності), у розвитку конфліктних соціальних сценаріїв. Наведена трихотомія також прямо співвідноситься з екзистенційними циклами, причому в контексті МП закінчення циклу позбавлене традиційних для європейських культур негативних оцінних та емотивних конотацій: якщо народження є першим кроком до смерті, то смерть є кроком до нового буття. У ході зміни домінуючих аксіом у національній КС первинна інформація стосовно устрою світу діахронічно набуває видозмінених форм, однак не зникає (в природничому розумінні це — прояв закону збереження маси та енергії) та продовжує справляти вплив на буття у світі.

Ведучи мову про концептуалізацію та омовлення світу представниками різних етнічних лінгвоспільнот, наголосимо, що інверсію ми розглядаємо передовсім як зрушення і перекombінацію в системі смислів, що становлять відповідні національні фрагменти семіосфери. У процесі семіозису, в якому відбувається інтерпретація індивідом сигналів від зовнішнього/внутрішнього (ментального) світу, розгортається низка трансформаційних (інверсивних) патернів, котрі впорядковують наступні системні взаємодії. Зазначені інверсії стосуються концептуалізації та вербалізації феноменів різної природи, насамперед комплексів їх базових ознак.

В абстрактно-логічному вигляді інверсивні трансформації відкритих систем виглядають таким чином: $[\text{SYSa}^n \text{b}^n \text{c}^n \text{d}^n] \rightarrow [\text{SYSa}^n (\text{inv}) \text{b}^n (\text{inv}) \text{c}^n (\text{inv}) \text{d}^n (\text{inv})] \rightarrow \text{INV} [\text{SYSa}^n \text{b}^n \text{c}^n \text{d}^n] \dots$ Це передбачає зміну якості одного або кількох базових параметрів системи/об'єкта у певному ступені (*a* — онтологічні, *b* — функціональні, *d* — локативно-темпоральні, *c* — аксіологічні властивості). При цьому інверсії можуть мати такі варіанти:

1) $[\text{SYSa}^n \text{b}^n \text{c}^n \text{d}^n] \rightarrow [\text{SYSa}^{-n} \text{b}^{-n} \text{c}^{-n} \text{d}^{-n}] \rightarrow -[\text{SYSa}^n \text{b}^n \text{c}^n \text{d}^n] \dots$ коли один або кілька параметрів системи набувають протилежної якості. Згадаємо у цьому контексті міфологічну паралель (християнська міфологія :: картина

альтернативного/уявного фентезі-світу), яка віддзеркалює комплекс «переорієнтацій» у різних вимірах компонента надсистеми, що спричиняє зрушення на системному та підсистемному рівнях, пор.:

...it came into the heart of Melkor to interweave matters of his own imagining that were not in accord with the theme of Ilúvatar [21, 3];

To Melkor among the Ainur had been given the greatest gifts of power and knowledge [21, 3];

But the discord of Melkor rose in uproar and contended with it, and again there was a war of sound more violent than before Melkor was the chief, even as he was in the beginning the greatest of the Ainur who took part in the Music [21, 4];

Yet it is told among the Eldar that the Valar endeavoured ever, in despite of Melkor, to rule the Earth and to prepare it for the coming of the Firstborn; and they built lands and Melkor destroyed them; valleys they delved and Melkor raised them up; mountains they carved and Melkor threw them down; seas they hollowed and Melkor spilled Them [21, 6];

Quomodo cecidisti de caelo, // Lucifer, qui mane oriebaris? // corruisti in terram, // qui vulnerabas gentes? // 13 Qui dicebas in corde tuo: // In caelum conscendam, // super astra Dei // exaltabo solium meum; // sedebo in monte testamenti // in lateribus aquilonis (Як ти впав з неба, Люцифер, син зорі; розбився об землю той, хто пригнічував народи. Хто казав у своєму серці: зійду на небо, вище від зірок божих, піднесу свій престол і сяду на горі поміж богів на краю півночі) [23 (Isaiah), 14: 12–13].

В обох випадках МІ (божество) з подібним набором онтологічних і функціональних ознак (носій сили, могутній, творець) унаслідок аксіологічної переполяризації власних «системних налаштувань» реалізує кластер сценаріїв, що не вписується до траєкторій взаємодій, визначених попередньо синергетичною надсистемою. Збільшення рівня ентропії запускає адаптивно-захисні механізми надсистеми, унаслідок чого МІ маркується як негативна та виявляється об'єктом сценарію конфліктного типу. Цікавим прикладом інверсії слугує власне перехід метафоричної одиниці *Lucifer* (латин. *lux* «світло» + *fero* «несу», переклад з дрєц. *φωσφορος* — «той, що несе зорю», в античній культурі назва ранкової зірки, за семантикою ідентична девр. «хейлель»), використаної Ієронімом при створенні латинського перекладу Біблії у V ст. для опису занепаду володаря Вавилону, в розряд власних назв, а саме — власного імені Сатани;

2) $[SYSa^n b^n c^n d^n] \rightarrow [SYS A^n (inv) (b^n c^n d^n)] \rightarrow (A^n)[SYSa^n b^n c^n d^n] \dots$ один з базових параме-

трів системи інвертується та перетворюється на «домінантний профіль», що надає системі певного (етноспецифічного, професійно орієнтованого тощо) забарвлення. Наприклад, *En er hjartablóð Fáfnis kom á tungu hánum, ok skilði hann fugls rödd* (Але коли кров з серця Фафніра потрапила йому на язика, він почав розуміти те, що казали птахи) [16, 31] — міфологічний сценарій «набуття надзвичайної якості», в ході розгортання якого одна із властивостей людини гіпертрофується, а її реалізація «запускає» кластер сценаріїв, відмінних від тих, що очікувались за замовчанням.

Багатовимірний аналіз вербалізованих іпостасей досліджуваного явища передбачає інтегративне застосування системно-ієрархічного, семантичного та функціонального критеріїв для інвентаризації відповідних ознак відкритих систем. Зокрема, функційний критерій дає змогу відзначити трансформації одиниць мовного коду, коли а) знаки-дескриптори (або констататори) перетворюються на прескриптори, б) квантифікатори/констататори перетворюються на кваліфікатори/прескриптори та ін., тобто набувають рис культурно релевантних прецедентних феноменів, що виконують роль відправних вторинних міфів-аксіом при мовно-мовленнєвому моделюванні альтернативних світів тощо. Так, у конструкті, який вербалізує покращення властивостей об'єкта *Ailu iath n-Eren, // Ermach muir mothach // Mothach silab srethach // Srethach caill citach* (молю землю Ірландії, море, що котиться, бути плодоносним, плодоносні пагорби — прекрасними, прекрасні ліси — багатими) [4, 67], комплекс дескрипторів окреслює бажаний стан речей (аксіологічно позитивний майбутній досвід), що перетворює заляття-перформатив на синсигнум-прескриптор.

У межах доступної для осмислення реальності (наборів її варіантів) з урахуванням ієрархічної моделі кореляції систем (рис. 16) виділяємо такі види інверсій та їх кореляти відносно мови: фізичні (генетичні, фізіологічні), матеріально-речові, звукові (фонемно-кінаемні) (1); психо-емоційні, морфофонемічні (2); діяльнісно-орієнтаційні (в тому числі ментальні), лексико-семантичні (3); інформаційно-семіотичні (в тому числі соціально-адаптивні у сенсі «вписування концептуального простору індивіда до семіосфери соціуму»), фразові (4); етнокультурні, творчо-групові (у сенсі виконання певним етносом своєї програми буття), синтактико-семантичні (5); планетарні/цивілізаційні (а саме: міжколективні/міжетнічні як чинник творення нових цивілізаційних моделей), текстово-семантичні (6); астрофізичні (поведінка планети в межах Сонячної системи або більших систем, змінена під впливом антропо/ноосферного чинника), інверсії семіосферного плану (7).

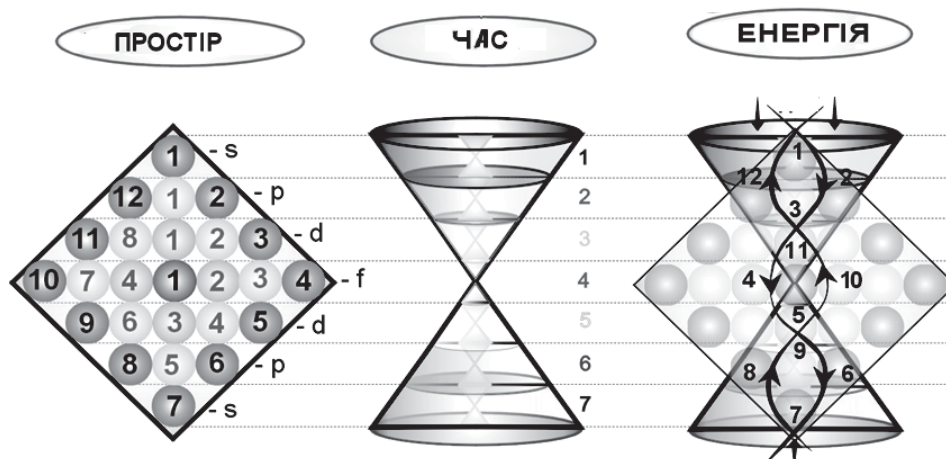

Рис. 1. Базові релятивні параметри відкритих систем:
а) простір (поле), б) час (динамічна ієрархія), в) енергія (потік, континуум)

Наведемо приклади. 1. Інвертованим (неочікуваним/нелогічним) є причинно-наслідковий зв'язок у системних взаємодіях, детермінованих змістом аксіологічних концептів СЛАВА, ЗВИТЯГА, ПЕРЕМОГА (рівень 6): *Þegi þú, Óðinn, // þú kunnir aldregi // deila víg með verum; // oft þú gaft // þeim er þú gefa skyldir-a, // inum slævurum, sigr* (Ти, Один, мовчи! Ти успіх у боях не ділив справедливо: часто ти дарував перемогу не хоробрим воїнам, а боягузам) [18, 22]. Відповідно у цьому ж контексті розгортається «гендерна» інверсія (рівень 1), що набуває аксіологічно-інвективного забарвлення (рівень 6) унаслідок переорієнтації фізичних/фізіологічних властивостей (власне рівень 1): *átta vetr // vartu fyr jörð neðan // kýr mólkandi ok kona, // ok hefr þú þar börn borit, // ok hugða ek þat args aðal* (...вісім зим ти сидів під землею, доїв там корів і народжував дітей, ти чоловік жінкоподібний) [18, 23], або ж здійснення опонентом табуйованих практик (рівень 3): *En þik siða kóði // Sámseyi í, // ok draptu á vétt sem vödur, // vitka líki // fórtu verþjóð yfir, // ok hugða ek þat args aðal*. (А ти, я чув, на острові Самсей бив у барабан, чаклував серед людей, як то роблять відьми, ти — муж жінкоподібний) [18, 24]. Рівню 2 моделі відповідає інверсія емоційних станів «веселощі — скорбота»: *Létt er þér, Loki; // mun-at-tu lengi svá // leika lausum hala, // því at þik á hjörvi // skulu ins hrímkalda magar // görnun binda goð* (Ти веселий, Локи, але недовго будеш вільним, бо до скелі тельбухами сина тебе прив'яжуть боги) [18, 49]. Ментальні/діяльнісні інверсії передбачають зміну стану свідомості або переорієнтацію когнітивного апарату типу «незнання — пізнання»: *Is de dobert Finn a hordain ina beolo. Addonich as eisib afrithisi fortunosna a imbus // dichan dichetel* (Тоді Фінн поклав великого пальця до рота. Коли він його витягнув, освітило його знання і проспівав він закляття) [4, 27]. Інверсії систем планетарного масштабу також

демонструють циклічність у конфігуративних змінах, як-от: «буття — небуття», «впорядкованість — хаос», наприклад: *pyu kynt ae tywyll ae goleuat* (що було першим — чи то була темрява, чи світло?) [19, 2].

2. Проілюструємо розгортання кластера причинно-зумовлених інверсій у вербально змодельованому альтернативному світі. При цьому логіка інтерпретацій причинно-наслідкових зв'язків між феноменами й відповідними рівнями моделі є «симетрично-синергетичною», що відповідає уявленням про надсистемний детермінізм буття, інструментальність онтологічно досяжних об'єктів та резонансно-синергетичну природу взаємодій ситуативно рівнорангових відкритих систем, які дають їм змогу здійснювати фазові переходи на рівні 4, що за умови об'ємної конфігурації моделі дозволяє системі здійснити діалектичний, «квантовий» перехід «з кількості у якість» і сягнути нового циклу поступу (рис. 2).

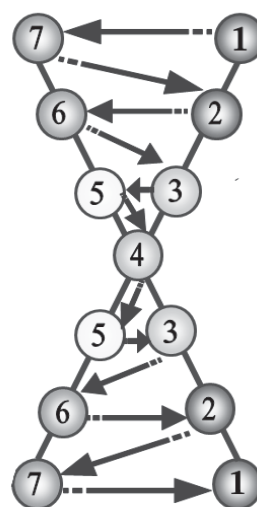

Рис. 2. Концептуальна модель атрактора системних взаємодій як основа інверсії

Так, інверсія об'єктів астрофізичного масштабу (трансформація рівня 7, «зіткнення світів» / «кінець світу») спричиняє відкриття певного виду енергії (рівень 1, а) як онтологічної даності у певному світі та фізичну здатність людини нею користуватись як інструментом творчої (перетворювальної) діяльності (рівень 3, в). У свою чергу, зазначений феномен викликає сукупність емоційних ставлень і переживань (рівень 2, б) та діаметрально протилежних аксіологічно забарвлених суджень (рівень 6, е, е'). Наслідки цього явища є своєрідними регулятивами (обмежуючими чинниками) у варіативних індивідуально-соціальних взаємодіях (рівень 4, г) і міжгрупових практиках (рівень 5, д). Водночас за умови перебігу відповідних сценаріїв у діапазоні прийнятних для конфігурації світу варіацій можливою виявляється повторна інверсія, що передбачає вихід світу у нову якість планетарного масштабу (рівень 7, е). Пор.:

To, że po Koniunkcji Sfer ludzie nauczyli posługiwać się (в) magią (а), jest przekleństwem i zgubą świata (е'). Zgubą ludzkości (г; е'). ... Ci, którzy uważają magię za Chaos, nie mylą się (те, що після зіткнення Сфер люди навчилися користуватись магією, стало загигеллю і прокляттям світу) [20, 257];

To, że po Koniunkcji Sfer niektórzy wybrańcy odkryli w sobie talent i magię (в), to, że znaleźli w sobie Sztukę, jest błogosławieństwem piękna (е). I tak jest. Ci, którzy uważają magię za sztukę, również mają rację (Те, що після зіткнення Сфер деякі обрані відкрили в собі дар і магію, знайшли в собі Мистецтво, є благословенням краси. Так і є. Ті, хто вважає магію Мистецтвом, теж праві) [20, 257];

Magia jest wszędzie. Jest w powietrzu, w wodzie, w ziemi i w ogniu. I jest za drzwiami, które Koniunkcja Sfer przed nami zamknęła (г; д) (Магія скрізь. Вона в повітрі, у воді, у землі й вогні, всюди. І вона за дверима, котрі зіткнення Сфер для нас зачинило) [20, 258].

За семантичним критерієм ми виділяємо такі інверсії базових ознак об'єктів / відкритих систем. **Онтологічні** типу «буття — небуття», «інтеграція (створення) — дезінтеграція (анігіляція)» відображають трансформації сутнісних ознак об'єктів. Зокрема, перекомбінація першоеlementів, що реалізує сценарій БУДІВНИЦТВО: *Aliu tech midchuarta // mĩlscothaib fiathfath: // fossud mainbthech a imbel // n-garb n-ochrach // blaithi bith a chrann mbi // coiri a di ursainn // irard airsinech ar dorus // luachid a soillse // drongel a chomla // berth a bir a glass // altacha airide* (бажаю, щоб дїм був з медовою залом, почесна пісня із солодкими, мов мед, словами; нехай будуть твердими й широкими, міцні кутї його меж, гладкими балки його

ланків, правильними два його стовпи, високими і помітними двері, світлим його сяйво, твердою й блискучою стулка, рівним і чистим засув, гарно складеною основа) [4, 28], призводить до створення раси МІФІЧНИХ ІСТОТ: *hver skyldi dverg a // dróttir skepja // ór Brimis blóði // ok ór Bláins leggjum* (хто повинен гномів плем'я створити з крові Брімїра та кістки Блаїна) [22, 9], або ж інверсії «неживий предмет — антропоморфний об'єкт»: *bum yn lliavs rith // kyn bum dıfgyfrith // bum cledyf culurith // credaf ran writh* (я був у багатьох формах, доки мене не звільнили, був гострим скривавленим мечем, коли мене створили) [14, 1–4]. Інверсія як «порушення структурних зв'язків» відповідає сценарію ШКОДА: *Dogni Neide glam ndicend do co toralæ teoræ bulgæ for a gruadibh. Issi so ind aer: // Maile baire gaire Caieur // Combeodutar celtra catha Caier // Caier diba Caier dira Caier foro // Fomara fochara Caier* (Неде написав на нього глузування, й три пухирі з'явилися у нього на щоках. Ось воно: зло, смерть, коротке життя Кайєру! Нехай списи у битві вразять його, Кайєра! Кайєр мертвий, Кайєр... Кайєр під землею, під руїнами, під каменями бути Кайєру!) [4, 29].

Локативно-темпоральні інверсії на зразок «згори — донизу» / «знизу — догори», «звуження — розширення», «зсередини — назовні» / «назовні — всередину», «рух — статика» стосуються динаміки орієнтаційних налаштувань відкритих систем, наприклад, руйнування світу супроводжується інверсією екзистенційної локації його суб'єктів: *troða halir helveg // en himinn klofnar* (до Хель їдуть люди, розколоте небо) [22, 52]. При цьому **часові** інверсії розуміються в сенсі трансформації смислових цілей-орієнтирів системи: «проспективна динаміка — ретроспективна динаміка» (вибір пріоритетної конфігурації системи з огляду на минулий/майбутній досвід, що запускає сценарії копіювання (закрита система) / моделювання (відкрита адаптивна система); **функціональні** інверсії на зразок «ліки — отрута», «захист — атака», «0-вміння — +вміння» тощо, зокрема перетворення рослини на зброю: *Varð af þeim teiði, // er mæðr sýndisk, // harmflaug hættlig* (Перетворився той паросток тонкий і стрункий та згубну зброю) [22, 32]. Наслідком цього процесу є інверсія «життя — смерть», а також трансформація планетарного масштабу, що розгортається у вигляді сценарію КАТАСТРОФА: *Bræðr minni berjask // ok at bönum verðask, // minni systrungar // sifjum spilla; // hart er í heimi, // hórdóm mikill, // skeggöld, skálmöld, // skildir ro klofnir, // vindöld, vargöld, // áðr veröld steypisk, // mun engi maðr // öðrum þyrta* (Брати битимуться, родичі згинуть у чварах, важко у світі, велика розпуста, час мечів і сокир, тріснуть щити, час бур, час вовків, доки згине світ, чоловік іншого не пошкодує) [22, 45]. **Аксіологічні**: «друг — ворог», «любов — ненависть», «коштовність — непотріб» та ін.,

наприклад, мегасценарій ВІДРОДЖЕННЯ СВІТУ (повторна інверсія), що супроводжується трансформацією усіх його базових параметрів, переосмисленням ціннісних орієнтирів, передовсім субординатним сценарієм ПРИМИРЕННЯ: *böls mun alls batna, // Baldr mun koma, // búa þeir Höðr ok Baldr // Hropts sigtóptir* (...зло стане благом, Бальдр повернеться, житиме з Хьодом у Хрофта в палатах) [22, 62].

Наступний мікротекстовий кластер, що постає прецедентним феноменом, демонструє уявлення про значущі для людини інверсивні процеси. Відповідні номінації інверсії схарактеризуємо за системно-ієрархічним і семантичними критеріями. Так,

Tempus nascendi, et tempus moriendi (рівень 1, a) // *tempus plantandi, et tempus evellendi quod plantatum est* (рівень 3, b) (*час родитись і час помирати, час садити і час виривати посаджене*);

Tempus occidendi, et tempus sanandi (рівень 3/5, b^c) // *tempus destruendi, et tempus aedificandi* (*час вбивати і час лікувати, час руйнувати і час будувати*) (рівень 3/5, b);

Tempus flendi, et tempus ridendi // tempus plangendi, et tempus saltandi (рівень 2, b^c) (*час плакати й час реготати, час ридати і час танцювати*); *Tempus spargendi lapides, et tempus colligendi* (рівень 3/5, b) // *tempus amplexandi, et tempus longe fieri ab amplexibus* (рівень 2/6, d, b^c) (*час розкидати каміння і час каміння гromадити, час обіймати і час ухилятися обіймів*);

Tempus acquirendi, et tempus perdendi; // tempus custodiendi, et tempus abjiciendi (рівень 3/5, b^{c/a}) (*час шукати і час розгубити, час збирати і час розкидати*);

Tempus scindendi, et tempus consuendi (рівень 3/5, b^{c/a}) // *tempus tacendi, et tempus loquendi* (рівень 4/5/6, b^c) (*час дерти і час зашивати, час мовчати і час говорити*);

Tempus dilectionis, et tempus odii (рівень 2/6, d, b^c) // *tempus belli, et tempus pacis* (рівень 1–7, d, b^{c/a}) (*час кохати і час ненавидіти, час війни і час миру*) [23 (Ecclesiastes), 3: 1–8].

Наведений прецедентний текст пропонує «навігаційні орієнтири», визначає траєкторію життєвих циклів, чергування станів впорядкованості та хаосу, в яких людина вдається до набору прототипових видів діяльності, що узагальнено-

метафорично постають як «збирання — руйнування», викликають комплекси протилежних емоційних реакцій у контексті бінарних ціннісних опозицій (трансформів) та зміну онтологічних характеристик відповідних суб'єктів. Ці види діяльності здійснюються індивідуально, у групі, етносі, в міжетнічних взаємодіях. Вихід процесів за межі певного, звичного «діапазону інверсій», ймовірно, означатиме анігіляцію системи, розпад набору екзистенційних координат і злам культурного патерну.

Отже, інверсію ми розглядаємо як поліетіологічну універсалію, яка характеризує існування і функціонування відкритих систем різної мірності. В узагальненому розумінні інверсія проявляється як властивість системи періодично «перезавантажуватись» або «скидати налаштування», що втратили чинність, або ж проводити «дефрагментацію». Інверсія постає як динамічний процес оновлення конфігуративних властивостей системи, що, втім, не призводить до порушення її цілісності; при цьому система зберігає здатність до самопідтримки, саморегуляції, адаптується до змінних контекстів та виконує необхідний для цього набір функцій. Адаптивні трансформації, пов'язані з переаранжуванням структурних елементів системи, здатні викликати трансформації її полярних іпостасей. Це явище достатньо чітко проявляється у сучасному інформаційному просторі, де паралельно відбувається «деміфологізація» симулякрів, нав'язуваних панівними ідеологічними системами, та «реміфологізація» культури у сенсі відновлення природоцентричних патернів взаємодії зі світом на основі реконструкції досвіду попередніх поколінь і цивілізацій.

Як закономірний процес, інверсія є проявом еволюції, а з іншого боку — результатом інвазивного впливу пропаганди та інших маніпулятивних практик. Перспективним є розгляд інверсії як динамічної характеристики когнітивних процесів, детермінованих низкою чинників — від молекулярно-біологічних до соціокультурних, що призводять до модифікації «інтерпретант концептуалізації». Евристичним видається розгляд інверсій на «вході», у «фільтрі», у «ґрунті», у траєкторіях концептуалізації, що породжують варіативні картини світу. Зрештою, інтегративні дослідження інверсивного поступу культуротворчої тріади МІФ—НЕ-МІФ—МІФ дають змогу здійснювати прогностичну, моделюючу, освітню та ін. види діяльності в умовах діалектичної єдності множинних реальностей або ж уніфікованого глобалізованого світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гандзюра В.П. Концепція шкодочинності в екології / В.П. Гандзюра, В.В. Грубінко. — К.— Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2008. — 144 с.
2. Гуртов В.А. Физика твердого тела для инженеров / В.А. Гуртов, Р.Н. Осауленко. — М. : Техносфера, 2007. — 520 с.
3. Домброван Т.И. Язык в контексте синергетики : моногр. / Т.И. Домброван. — О. : КП ОГТ, 2013. — 346 с.
4. Калыгин В.П. Язык древнейшей ирландской поэзии / В.П. Калыгин ; общ. ред. В.Н. Ярцевой. — М. : Едиториал УРСС, 2003. — 128 с.
5. Капра Ф. Паутина жизни. Новое научное понимание живых систем / Ф. Капра ; [пер. с англ. под ред. В.Г. Трилиса]. — К. : София; М. : ИД «София», 2003. — 336 с.
6. Колесник О.С. Лінгвосеміотика міфологічного простору : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.15 / О.С. Колесник ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. — К., 2012. — 548 с.
7. Колесник О.С. Від міфосеміотики до нео-антропоцентризму у лінгвістиці / Олександр Колесник // Наукові записки. — Серія: Філологічні науки (мовознавство).— Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. — Вип. 137. — С. 435–440.
8. Колесник О.С. Міфологічно орієнтований семіозис в аспекті квантової лінгвістики / О.С. Колесник // Науковий вісник Чернівецького університету. — Германська філологія. — Чернівці : Видавничий дім «РОДОВІД», 2015. — Вип. 740–741.— С. 80–85.
9. Леви-Стросс К. Структурная антропология / К. Леви-Стросс ; [пер. с фр. Вяч. Вс. Иванова]. — М. : Эксмо-Пресс, 2001. — 512 с.
10. Левицький А.Е. Перспективні напрями зіставних досліджень у межах когнітивно-дискурсивної парадигми / А.Е. Левицький // Мовні і концептуальні картини світу. — К. : ВПЦ «Київський ун-т», 2007. — Вип. 23. — Ч. 2. — С. 119–127.
11. Пирс Ч.С. Избранные философские произведения [Пер. с англ.] / Ч.С. Пирс. — М. : Логос, 2000. — 416 с.
12. Поляков В.А. Инверсология / В.А. Поляков, М.А. Колесник. — Кіровоград : Полиграф-Сервис, 2015. — 112 с.
13. Слышкин Г.Г. От текста к символу: лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе / Г.Г. Слышкин. — М. : Academia, 2000. — 128 с.
14. Cad Goddeu [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.celt.net.org.uk/texts/llyfr_taliesin/cad_goddeu_eng.html
15. Etymological Dictionary of Modern English [Електронний ресурс] / Ed. by D. Harper. — Режим доступу : <http://www.etymonline.com>
16. Fáfnismál [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://norse.ulver.com/texts/fafnis.html>
17. Griffin M. Mythic Spacetime / Michael Griffin // Journal of Literary Semantics. — 2000. — № 1. — Vol. 29. — P. 61–74.
18. Lokasenna [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://norse.ulver.com/edda/lokasenna.html>
19. Prif gyvarch taliessin [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.celt.net.org.uk/texts/llyfr_taliesin/prif_gyvarch.html
20. Sapkowski A. Krew elfów / Andrzej Sapkowski. — Warszawa : SuperNOWA, 1994. — 295 s.
21. Tolkien J.R.R. Silmarillion / J.R.R. Tolkien. — Boston; N.Y. : Houghton Mifflin Company, 1999. — 365 p.
22. Völuspá [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://norse.ulver.com/edda/voluspa.html>
23. Vulgate (Latin) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.sacred-texts.com/bib/vul/index.htm>